

**Streszczenie rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. inż. arch.
Krystyny Kirschke, prof. uczelni pt. „Wrocławska działalność architektoniczna *Baugeschäft
Simon & Halfpaap* w latach 1904-1945”**

Głównym założeniem dysertacji pt. „Wrocławska działalność architektoniczna *Baugeschäft Simon & Halfpaap* w latach 1904-1945” było zebranie i usystematyzowanie wiedzy na temat obiektów zaprojektowanych i zrealizowanych przez tę Spółkę na obszarze przedwojennego Wrocławia. Firma była jednym z najprężniej rozwijających się przedsiębiorstw projektowo–wykonawczych, działających na terenie prowincji Śląskiej w pierwszych czterech dekadach XX w., a jej właściciele Heinrich Simon (1845-1924) i Eugen Halfpaap (1877-1943) byli niezwykle uzdolnionymi architektami o wielkich zdolnościach organizacyjnych, posiadającymi umiejętność elastycznego funkcjonowania na rynku komercyjnym, ale też prowadzącymi bogatą działalność polityczną i społeczną na szczeblu lokalnym i krajowym. Realizacje spółki Simona i Halfpaapa wykonywane były zarówno według projektów własnych (sygnowanych przez *Baugeschäft Simon & Halfpaap* a później przez *Atelier Eugen Halfpaap*) lub innych architektów wrocławskich i berlińskich. Pierwsze przedsięwzięcia podpisane nazwiskami obu inżynierów datowane są na ostatnie lata XIX wieku, gdy Halfpaap zatrudniony był w firmie *Ratsmauermeister Heinrich Simon* na stanowisku asystenta. W 1904 r., doceniając wkład Eugena Halfpaapa w działalność firmy, Heinrich Simon ogłosił decyzję o przekształceniu jej w *Baugeschäft Simon & Halfpaap* – co powiązane zostało z mianowaniem Eugena współnikiem.

Od tego momentu przez kolejnych 40 lat, nawet po wycofaniu się Simona z aktywnej działalności zawodowej, budynki autorstwa spółki pojawiały się w materiałach archiwalnych. W portfolio firmy dominowały okazałe obiekty komercyjne oraz budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne i wielorodzinne, którym poświęcono w niniejszym opracowaniu najwięcej miejsca. Znalazły się też w nim placówki lecznicze i opiekuńcze, obiekty sakralne, gastronomiczne czy nawet pomocnicze budynki o charakterze gospodarczym. Firma prowadziła również liczne rozbudowy i przebudowy budynków już istniejących. Okresy największej aktywności zawodowej spółki, przypadające na lata 1904-1916 oraz 1922-1936, były bardzo istotne dla historii *Breslau*. Zaawansowane procesy urbanizacji: przeistoczenie Starego Miasta w City, wytyczenie nowych dzielnic oraz rozwój handlu, kultury i nauki sprawiły, że miasto przestało być odbierane jako prowincjonalne, a jego władze miały aspiracje naddążania za Berlinem, co przekładało się również na jakość realizowanej architektury. Ze względu na ilość obiektów, ich rangę i wyeksponowane lokalizacje inwestycje prowadzone przez *Baugeschäft Simon & Halfpaap*, przyczyniły się w znaczący sposób do kształtowania wielkomiejskiego obrazu centrum, jak też i do rozwoju nowych dzielnic mieszkaniowych z zespołami zunifikowanych kamienic dochodowych i willowych przedmieść.

Niniejsza praca ma charakter badań podstawowych. W związku z brakiem odrębnych opracowań poświęconych Spółce, należało poddać analizie zrealizowane przez nią obiekty. Dotyczyło to planów działek, układów przestrzennych budowli, rozwiązań funkcjonalnych, stosowanych materiałów i technologii wznoszenia oraz kompozycji form architektonicznych. W pracy doktorskiej wykorzystano metody charakterystyczne dla badań historycznych. Przeprowadzono szczegółowe i wielostronne kwerendy, analizy źródłowe, literaturowe, ikonograficzne i studia archiwalne. Precyzyjne informacje o projektach *Baugeschäft Simon & Halfpaap* dawały dokumenty niezniszczone w czasie II wojny światowej, zgromadzone w Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia, na których umieszczano zawsze nazwiska projektantów oraz inwestorów. Jednak w wypadku realizacji prowadzonych według planów innych architektów, wykonawstwo Spółki należało ustalić w dodatkowych źródłach, na przykład prasie codziennej, czy periodykach fachowych o zasięgu regionalnym i ogólnoniemieckim, gdzie omawiano co ciekawsze aktualnie wznoszone obiekty. Wielokrotnie pojawiały się tam nazwiska Heinricha Simona oraz Eugena

Halfpaapa oraz nazwy prowadzonych przez nich firm, co potwierdza, że cieszyły się one uznaniem. Ważnym źródłem informacji były same obiekty, które dzięki solidnym konstrukcjom zachowały się do dziś w dużej liczbie pomimo faktu, iż Wrocław został bardzo zniszczony podczas II wojny światowej. Późniejsza zmiana przynależności państwowej i ustroju doprowadziła do degradacji wielu budowli, zwłaszcza tych komercyjnych. Szczególnie cenne informacje zawierały katalogi firmowe, inseraty, reklamy oraz dane statystyczne spółek działających na terenie Wrocławia. Wszystkie przeprowadzone badania i analizy posłużyły do opracowania i zestawienia form architektonicznych obiektów budowlanych oraz ich dekoracji, wraz z określeniem technologii i materiałów z jakich zostały wzniesione. Pozwoliło to na ocenę ich wartości architektonicznej, a także w wypadku zachowania obiektu, ukierunkowanie wniosków do ich ochrony konserwatorskiej.

Dysertacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz katalogu zawierającego karty obiektów. We wstępie określono przedmiot, zakres i ramy czasowe pracy. Scharakteryzowano stan badań, źródła i literaturę, a także metody badawcze, cel i tezy pracy. W rozdziale drugim pokazano tło historyczne działalności *Ratsmaurermeister Heinrich Simon* i *Baugeschäft Simon & Halfpaap* oraz kalendarium życia i kariery zawodowej Heinricha Simona oraz Eugena Halfpaapa. Przeprowadzono tu też charakterystykę obowiązujących w epoce w *Breslau* rozporządzeń i przepisów budowlanych, analizę struktury operacyjnej i działalności budowlanej *Baugeschäft Simon & Halfpaap* oraz działalności projektowej Atelier Eugen Halfpaap. W kolejnych częściach usystematyzowano dane i zaprezentowano wybrane obiekty mieszkalne zrealizowane przez przedsiębiorstwo Simona i Halfpaapa, z uwzględnieniem danych dotyczących różnego typu domów: jednorodzinnych (wille, rezydencje), kilkunordzinnych realizowanych w dzielnicach willowych, oraz wielorodzinnych (mieszkalnych i mieszkalno-usługowych) powstających w zabudowie śródmiejskiej. Dodatkowo zaprezentowano w nim wyniki badań dotyczących architektury zrealizowanych przez firmę budynków użyteczności publicznej: domów handlowych, hoteli, banków i obiektów służby zdrowia. Zwrócono uwagę na różnice pomiędzy architekturą obiektów wykonywanych wg własnych projektów oraz tych, które stanowiły zlecenia komercyjne. Wykazano też ewolucję tematów realizowanych przez firmę w zależności od epoki i od sytuacji gospodarczej. Analizy architektoniczne zilustrowano rysunkami i fotografiami archiwalnymi. Kolejna część dotyczy wykonanych przez Spółkę przebudów i rozbudów, uzupełnionych o opis rozwiązań architektonicznych, materiałowych i technicznych stosowanych w zrealizowanych obiektach. Ostatni rozdział zawiera analizę porównawczą, syntezę danych oraz weryfikację tez i wnioski. Na końcu dysertacji zamieszczono bogato ilustrowany katalog zawierający karty 71 obiektów zrealizowanych przez spółkę (z podziałem na typy budowli), a także bibliografię i spisy ilustracji.

Przeprowadzone badania pozwoliły na zweryfikowanie przyjętych tez i wysunięcie szeregu wniosków. Ustalono, że dobre wykształcenie i współpraca ze znanymi architektami wrocławskimi i berlińskimi miały zasadniczy wpływ na znakomity warsztat zawodowy prowincjonalnych mistrzów murarskich, a później inżynierów, jakim byli Heinrich Simon i Eugen Halfpaap. W połączeniu ze zdolnościami organizacyjnymi pozwolił on im na owocne prowadzenie firm wykonawczych *Ratsmaurermeister Heinrich Simon* oraz *Baugeschäft Simon & Halfpaap*, realizujących z powodzeniem przez w sumie siedemdziesiąt lat projekty zleczone i własne. Wniosek taki można wysnuć analizując coraz sprawniejsze realizacje i stały rozwój organizacyjny firmy, a także zdobyte przez obu architektów uprawnienia i tytuły zawodowe. Wykazano też, że Eugen Halfpaap był nie tylko świetnym organizatorem i inżynierem, ale też utalentowanym architektem realizującym własne projekty, w których nadszedł za trendami wyznaczonymi przez modę w jego epoce nurty architektury: styl rodzimy oraz funkcjonalizm. Tezę tę uwiarygodniają analizy porównawcze poszczególnych obiektów oraz artykuły poświęcone jego realizacjom, zamieszczone w prasie branżowej.

Zrealizowane w *Breslau* obiekty komercyjne, domy mieszkalne i budynki społeczno-usługowe od lat stanowią przedmiot badań i publikacji naukowców z Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Wśród architektów i firm często wzmiankowana jest spółka Simona i Halfpaapa, która pozostawiła po sobie wiele unikatowych obiektów. Miały one i mają znaczący wpływ na architekturę miasta, co zainspirowało do napisania niniejszej rozprawy doktorskiej. Badania pozwoliły na zgromadzenie i usystematyzowanie danych na temat prawie stu realizacji Spółki, a także ujawniły istotne fakty z życiorysów obu właścicieli. Wyjaśniły, że firma ta swój rozwój zawdzięczała przede wszystkim talentom architektonicznym i organizacyjnym Eugena Halfpaapa (Simon już w 1907 r. wycofał się z aktywnej pracy zawodowej), co widać szczególnie na przykładzie zrealizowanych według jego projektów obiektów mieszkaniowych. Były one racjonalne technicznie i oszczędne materiałowo, co miało związek z tym, że projekty innych architektów firma realizowała w okresach największego boomu gospodarczego, a własne dzieła wznosiła w „trudnych czasach”, gdy w architekturze popularność zyskiwał funkcjonalizm (modernizm). Ustalono też fakty dotyczące działalności firmy w czasach faszystowskich, gdy zajmowała się głównie wznoszeniem szpitali i bunkrów, ale niestety także obiektów na terenie obozów koncentracyjnych, w tym krematoriów. Te ostatnie, niechlubne działania stanowią poważną rysę w trwającej dekady znakomitej działalności Spółki, można jednak przypuszczać, że mogły być podejmowane bez osobistego udziału Eugena Halfpaapa, który zmarł w 1943 r.

Summary of the doctoral dissertation "*Architectural activity of Baugeschäft Simon & Halfpaap in Wrocław between 1904 and 1945*", written under the academic supervision of Prof. Krystyna Kirschke, PhD. Eng. of Architecture

The main assumption of the dissertation, entitled "*Architectural activity of Baugeschäft Simon & Halfpaap in Wrocław between 1904 and 1945*" was to assemble and systematise knowledge about the objects designed and built by this Company in the area of pre-war Wrocław.

The company was one of the most successful design and construction partnerships operating in the Silesian province in the first four decades of the 20th century, and its owners Heinrich Simon (1845-1924) and Eugen Halfpaap (1877-1943) were extremely talented architects with great organisational skills. They had the ability to operate flexibly in the commercial market, but also carried out extensive political and social activities at local and national level. Simon's and Halfpaap's realisations were made both according to their own designs (signed by *Baugeschäft Simon & Halfpaap* and later by *Atelier Eugen Halfpaap*) or other architects from Breslau and Berlin. The first ventures signed with the names of both engineers date back to the last years of the 19th century, when Halfpaap was employed by *Ratsmauermeister Heinrich Simon* as an assistant. In 1904, recognising Eugen Halfpaap's contribution to the company, Heinrich Simon announced the decision to transform it into *Baugeschäft Simon & Halfpaap*. It was related to the appointment of Eugen as his partner.

From then on, for the next 40 years, even after Simon's withdrawal from active professional activity, buildings by the company appeared in archive material. The company's portfolio was dominated by stately commercial buildings and single-family and multi-family housing, to which this study devotes most of the space. It also included medical treatment and care facilities, religious facilities, catering or even ancillary buildings of a farm nature. The company has also carried out numerous outward and upward extensions as well as alterations and reconstructions of existing buildings. The company's peak periods of activity, from 1904 to 1916 and from 1922 to 1936, were very important for the history of *Breslau*. Advanced urbanisation processes: the transformation of the Old Town into a City, setting out of new districts and the development of trade, culture and science meant that the city was no longer perceived as provincial and its authorities had aspirations to keep up with Berlin, which was also reflected in the quality of the executed architecture. Due to the number of buildings, their prominence and elegant locations, the investments carried out by *Baugeschäft Simon & Halfpaap* have made a significant contribution to the metropolitan image of the city centre as well as to the development of new residential districts with complexes of unified tenement houses and villa suburbs.

The present work has the character of basic research. Regarding lack of separate studies dedicated to the Company, it was necessary to analyse the facilities completed by them. This included spatial development plans, spatial layouts of buildings, functional solutions, the materials and construction technology as well as the composition of architectural forms. In the dissertation the methods specific to historical research were used. Detailed and multifaceted queries, source analyses, literature, iconographic and archival studies were carried out. Precise information about the projects of *Baugeschäft Simon & Halfpaap* was given by documents not destroyed during the Second World War, which are stored in the Building Archive of the City of Wrocław. The names of the designers and investors were always included on the mentioned documentation. However, in the case of projects carried out according to the plans of other architects, the Company's execution had to be established through additional sources, for example the daily press or regional and national specialist periodicals, where the most interesting buildings currently under construction were discussed. The names of Heinrich Simon and Eugen Halfpaap repeatedly appear there, as well as the names of the companies they ran. This confirms that they were

recognised and respected. An important source of information was the buildings themselves, which, thanks to their solid structures, have survived to this day in large numbers, despite the fact that Wrocław was badly damaged during World War II. The subsequent change of statehood and political system led to degradation of many buildings, especially those commercial ones. Particularly valuable information was contained in company catalogues, inserts, advertisements and statistical data of companies operating in Wrocław. All the research and analysis carried out was used to develop and collate the architectural forms of the buildings and their decoration with an indication of the technology and materials used for their construction. This allowed their architectural value to be assessed and, in the event of the object being preserved, to guide the proposals for their conservation.

The dissertation consists of an introduction, four chapters and a catalogue containing object cards. In the introduction the subject, scope and timeframe of the work were specified. The state of the research, sources and literature as well as the research methods, aim and thesis were characterised. Chapter two shows the historical background of the activities of *Ratsmaurermeister Heinrich Simon* and *Baugeschäft Simon & Halfpaap*, as well as a biography and calendar of the careers of Heinrich Simon and Eugen Halfpaap. There is also included a characterisation of the building ordinances and regulations of that time in Breslau and the operational structure and construction activities of *Baugeschäft Simon & Halfpaap* as well as the design activities of *Atelier Eugen Halfpaap* were analysed. The following sections systematise the data and present a selection of residential buildings completed by Simon and Halfpaap, including data on different types of houses: single-family houses (villas, residences), multi-family houses built in villa districts, and multi-family houses (residential and mixed-use) built in inner-city areas. Chapter three presents the results of a study about the architecture of the public buildings, completed by the Company: department stores, hotels, banks and health care facilities. Attention was drawn to the differences between the architecture of buildings made to one's own designs and those that were commercial or public commissions. Also the evolution of the themes pursued by the company depending on the era and the economic situation was shown. Architectural analyses were illustrated with drawings and archive photographs. The next part refers to reconstructions and extensions carried out by the Company, supplemented by a description of the architectural, material and technical solutions used in the completed facilities. The final chapter contains a comparative analysis, a synthesis of the data and a verification of the thesis and conclusions. The dissertation concludes with a richly illustrated Catalogue, which contains 71 cards of buildings completed by the company (by type of the building), as well as a bibliography and lists of illustrations.

The researches made it possible to verify the adopted theses and to draw a number of conclusions. It has been established that good education and cooperation with well-known architects from Breslau and Berlin had a fundamental influence on the excellent professional skills of provincial master masons and later engineers, which Heinrich Simon and Eugen Halfpaap surely were. Combined with their organisational skills, this allowed them to successfully run the Companies *Ratsmaurermeister Heinrich Simon* and *Baugeschäft Simon & Halfpaap*, successfully executing commissioned and in-house projects for a seven decades in total. This conclusion can be drawn by analysing the company's increasingly efficient execution and continuous organisational development, as well as the qualifications and professional titles acquired by both architects. It has also been shown that Eugen Halfpaap was not only a great organiser and engineer, but also a talented architect who realised his own projects in which he kept up with the trends set by the architectural trends popular in his era: native style and functionalism. This thesis is substantiated by comparative analyses of each building and by articles on its realisations in the trade press.

Commercial buildings, residential houses and social-service buildings realised in Breslau have for years been the subject of studies and publications by researchers from the Faculty of Architecture at Wrocław University of Technology. Among the architects and firms the company led by Simon and Halfpaap is often mentioned, because they left behind many unique buildings. They had and still have a significant impact on the architecture of the city, which was the inspired to writing this dissertation. The research has made it possible to collect and systematise data on almost a hundred Company realisations and has also revealed important facts from the biographies of the two owners. They explained, that the company owed its development above all to the architectural and organisational talents of Eugen Halfpaap (Simon had already retired from active professional work in 1907). It can be seen especially in the residential buildings, completed basing on his designs. They were technically and materially efficient. It was combined with the fact that, the realisations of other architect's designs were realised during the peak of the economic boom, and the firm's own works were erected during 'difficult times', when functionalism (modernism) was gaining popularity in architecture. The facts about the company's activities during the fascist era have also been established. At the time, the company was mainly involved in the erection of hospitals and bunkers, but unfortunately also facilities at concentration camps, including crematoria. These recent, infamous actions represent a serious crack in the Company's decades-long excellent activity. However, it can be assumed that they may have been undertaken without the personal involvement of Eugen Halfpaap, who died in 1943.